

LBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1
cod poștal 014605, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-757-8

Editor: Valentin Ajder

Ștefan Munteanu

O istorie a opiniilor privind filosofia lui Eminescu

Vol. I

E I K O N

2017

Întrucât cred că este clară poziția lui Tudor Vianu în legătură cu modul de raportare a lui Eminescu la Hegel, mai rețin doar o singură idee: „Inițierea hegeliană a lui Eminescu, despre care ne mărturisesc unele din scrisorile și notele anilor săi de studenție, a folosit ziaristului și scriitorului politic de mai târziu. Naționalismul lui Eminescu s-a alimentat bogat din filosofia istorică a lui Hegel. Ba chiar aceasta, alături de evoluționismul științific sunt singurele temelii filosofice mai ușor de deslușit în articolele și polemicile sale”⁸².

Cu riscul de a fi greșit înțeles, trebuie să fiu consecvent până la capăt. Vreau să spun că, ținând cont de anvergura filosofică, general culturală și estetică a lui Tudor Vianu, după lectura, repetată, a cercetărilor sale asupra creației lui Eminescu, mă așteptam la mai mult. Este adevărat că am descoperit o preocupare permanentă de a evidenția originalitatea autorului „Luceafărului”. Rezultatul însă este opus celui așteptat. Însușind toate influențele despre care vorbește Vianu, originalitatea lui Eminescu dispare în totalitate. Ceea ce nu poate să constituie un adevăr.

⁸² *Idem*, p. 244.

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	5
Titu Maiorescu (genialitatea)	7
C. Dobrogeanu-Gherea (pesimismul)	23
Grigore D. Pencioiu (pesimismul)	37
Nicolae Petrașcu (cugetarea)	45
Vasile Goldiș (pesimismul)	57
Vasile Gherasim (optimismul)	71
I. A. Rădulescu-Pogoneanu (kantianismul)	89
Panait Cerna (deschiderile filosofice).....	101
Henri Sanielevici (filosofia)	109
Mircea Djuvara (filosofia).....	115
Mircea Florian (gândirea).....	127
Marin Ștefănescu (filosofia)	141
Romulus Demetrescu (filosofia)	153
Sterian C. Dumbravă (filosofia „Luceafărului”)	167
Henrieta Sachelarie (pesimismul poetic).....	177
Cezar Papacostea (filosofia)	195
G. Bogdan-Duică (filosofia).....	213
Iulian Jura (non-filosofia).....	227
Ion Sân-Giorgiu (cultura germană)	235
Grigore Tăușan (kantianismul)	255
Ion Petrovici (filosofia).....	265
Tudor Vianu (influențele filosofice)	279

înțeles filosofia în felul său, a înțeles poezia în felul său, a înțeles relația omului cu natura și cultura în felul său și, a procedat în felul său, genial. Ba chiar și intersecțiile pe care le face cu alte concepții privind filosofia, poezia, omul, cultura, natura, le abordează tot în felul său. Și dacă, uneori, prelucrează formule ale altor cărturari, o face pentru a-și ilustra viziunea sa.

Urmare a frământărilor, căutărilor și meditațiilor asupra acestor chestiuni, Eminescu a înțeles că nu este suficient să fie numai poet, ori numai filosof; că trebuie să conjuge valențele poeziei cu cele ale filosofiei, pentru a se apropia cât mai mult de Absolut. Și pentru a nu-și desminți originalitatea, poetul-filosof și-a creat propriul său Absolut, cu mintea, sensibilitatea și imaginația sa, geniale. A înțeles că nici un creator nu poate fi considerat genial, dacă nu-și crează propriul său Absolut.

Pentru a-mi dezvolta aceste gânduri, trebuie să văd dacă ele nu au fost tălmăcite de alți cercetători. De aceea am inițiat acest demers sub genericul *O istorie a opiniilor privind filosofia lui Eminescu*. Deocamdată ofer spre publicare doar primul volum, deși am componente importante și pentru cele care vor urma.

TITU MAIORESCU

DESPRE GENIALITATEA CREAȚIEI EMINESCIENE

Motto:

„Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omeneste prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești”.

(Titu Maiorescu)

Cunoscut și recunoscut ca întemeietor al criticii literare românești, Titu Maiorescu este, cu o prioritate la fel de mare, reperul de început, providențial, al eminescologiei. Fiu al profesorului Ion Maiorescu, despre care se spune că ar fi fost înrudit cu Petru Maior, și al Mariei (n. Popazu), de origine aromână, Titu Liviu Maiorescu s-a născut la 15 februarie 1840, la Craiova. Își începe studiile în acest oraș, însă, după peregrinări împreună cu familia prin București, Brașov, Sibiu, Blaj, le va continua la Brașov. În 1851 primește o bursă de la Episcopia Blajului și își va continua studiile la Viena, mai întâi ca extern la Gimnaziul academic, iar din 1856 ca intern la Academia Theresiană. În 1858, după terminarea liceului, se înscrie, pentru a

studia filosofia, la Universitatea din Berlin. Aici va frecventa cursurile un an, după care se transferă la Universitatea din Giessen pentru a-și pregăti doctoratul. Intenția lui Maiorescu se va finaliza în iunie 1859, când devine doctor *magna cum laude*, al Universității din Giessen, cu lucrarea *Relația. Studiu filosofic*. Imediat obține o bursă pentru Franța, astfel că în noiembrie 1859 pleacă la Paris. Aici, în 1860 obține licența în litere, iar în 1861 licența în drept. Încearcă în această perioadă să obțină și un doctorat în litere, dar eșuează.

După studii laborioase la Viena, Berlin, Giessen și Paris, în 1861 se întoarce în țară, cu dorința de a contribui la înscrierea statului român, recent format prin Unirea din 1859, pe făgașul unei vieți culturale și politice de nivel european. Își începe cariera didactică, politică și juridică, ocupând funcții și demnități de cea mai mare responsabilitate. A fost profesor și rector al Universității din Iași, profesor și rector al Universității din București, membru al Societății Academice, parlamentar în mai multe legislaturi, de două ori ministru al instrucțiunii publice și cultelor, de două ori ministru al justiției, ministru de externe și prim-ministru, precum și un reputat avocat. A decedat în iulie 1917, la București.

În întreaga sa activitate a acționat pentru imprimarea unui spirit critic în viața cultural-politică românească. Și-a asumat rolul de mentor, pornind de la filozofie. Cu ajutorul filosofiei descoperă că pârgurile prin care s-ar putea acționa pentru însănătoșirea organismului națiunii sunt: limba, literatura, legile și politica. Recunoaște că în strategia de făurire a unei culturi române moderne filosofia este indispensabilă, dar prioritare devin limba și literatura. Această recunoaștere înseamnă, în primul rând, o modificare de atitudine, o orientare a teoriei spre practică, spre latura formativă a culturii.

La Iași, în anul 1863, cu sprijinul prietenilor Iacob Negruzzi, Petre P. Carp, Vasile Pogor și Theodor Rosetti, Maiorescu întemeiază Societatea „Junimea”, care își începe activitatea prin susținerea unor „prelecțiuni publice”. Ca organ de presă a Societății „Junimea”, în anul 1867, a fost înființată revista „Convorbiri

literare”. În prima perioadă a activității „Junimii” (1863 – 1874), când sunt elaborate principiile estetice și sociale, predomină caracterul polemic în lupta pentru limbă, cu latiniștii, cât și polemici cu adversitatea principială a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu. Este perioada în care „Junimea” provoacă cele mai multe adversități, dar și perioada în care, prin succesul polemicilor desfășurate, prin atragerea lui Vasile Alecsandri, dar mai ales prin descoperirea lui Mihai Eminescu, începe să dobândească aureola prestigiului. În acești ani Maiorescu declanșează o campanie virulentă împotriva „direcției vechi” în cultură.

În anul 1868, în revista „Convorbiri literare”, Maiorescu publică studiul *În contra direcției de astăzi în cultura română*. Ca reprezentant al generației junimiste, cu o nouă concepție asupra vieții sociale și culturale românești, criticul era un conservator, adept al unei evoluții naturale, organice și temeinic pregătite. Luptând pentru europenizarea culturii române prin filozofie, el este un adversar al „formelor fără fond”, condamnă introducerea unor instituții occidentale, cărora, în plan intern, nu le corespund un fond adecvat. În acest sens, în articolul amintit, el scrie: „Vițiul... în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este *neadevărul*, pentru a nu întrebuința un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirații, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public”¹. Așa se face că, „În aparență, după statistica formelor din afară, românii posed astăzi întreaga civilizație occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte

¹ Titu Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în volumul *Critice*, Editura Minerva, București, 1983, p. 129.

ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc”².

Pentru evitarea unei asemenea situații, Maiorescu sugerează: „De aici să învățăm marele adevăr că mediocritățile trebuie descurajate de la viața publică a unui popor, și cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase... Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură... Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că în momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul”³.

Astăzi, doar retoric, ne putem întreba: a avut dreptate Maiorescu? Dincolo de criticile la care a fost supus, trebuie să recunoaștem că teoria „formelor fără fond” a răspuns, în timp, necesităților obiective de respingere a mediocrității și a imposturii din cultură și din politică. Curajul și forța de care a dat dovadă Maiorescu nu vor fi agreate de către adversari, însă dreptatea sa va dăinui, întrucât exprimă o normă sănătoasă de obiectivare a spiritului impersonal al colectivității, o modalitate de devenire a spiritului obiectiv. Izbânda lui Maiorescu se explică prin faptul că, folosindu-se de virtuțile filosofiei universale, a descifrat „voința” spiritului obiectiv românesc, ca modalitate specifică de existență a spiritului obiectiv european. Aceasta este, de fapt, esența învățăturii pe care ne-o transmite marele nostru cărturar.

² *Idem*, p. 133.

³ *Idem*, pp. 134-135.

Ne explicăm astfel de ce atitudinea lui Maiorescu a fost una categorică, sub forma acțiunii pentru impunerea adevărului ca fundament, întrucât continuarea procesului de modernizare a României prin „forme fără fond” prezenta pericolul iminent ca formele goale să discrediteze fondul în ochii opiniei publice. Ideea este că o „formă goală” nu poate capta un fundament adevărat, că eroarea nu se poate vindeca prin ea însăși. Drept consecință, zice Maiorescu, orice formă fără fond trebuie înlăturată din rădăcini. Pentru cultura română aceasta însemna reconstruirea ei începând cu fundamentul, întrucât adevărul nu ține de ceea ce poate fi imitat, ci de capacitatea fiecărei culturi de a fi adevărată.

Nicolae Manolescu explică atitudinea lui Maiorescu astfel: „Pentru că Maiorescu are în toate vocația începutului: la Institutul Preparandal, la Universitate, în Parlament. Este spiritul în care va scrie *Criticile*: propunând principiile ortografiei, ale poeziei, ale criticii literare, ale dreptului, ale culturii. Nu numai lingvist, sau critic, sau filosof: obiectul lui e toată Cultura. Nu numai în teorie, dar și în practică. Formele nu corespund Fondului, constată Maiorescu: trebuie distruse și recreate. Așa se naște ideea «formelor fără fond», expresia cea mai cuprinzătoare, în acest plan, a aspirației spre creația absolută de care este animat Maiorescu. El n-a renunțat la poezie, la filozofie originală, pentru o modestă activitate culturală: a renunțat la a compune poezii spre a putea descoperi Poezia, la a scrie cărți spre a putea crea Cultura”⁴. Vorbind despre o personalitate cu „vocația începutului”, Manolescu a fost nevoit să facă un pas mai departe și să teoretizeze despre o „contradicție” a lui Maiorescu. „Un început absolut se constituie în sine, fără o opoziție, căci el afirmă ceva fără să nege nimic: Maiorescu afirmă negând, într-o continuă opoziție cu formele fără fond ale înaintașilor”⁵.

⁴ Nicolae Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 13-14.

⁵ *Idem*, p.260.

Fiind o poziție radicală, în mod firesc, atitudinea lui Maiorescu a stârnit multiple adversități. Dar hotărârea cărturarului, stăpân pe situație, nu a putut fi zdruncinată. Astfel că, pornind de la convingerea că producția culturală consumă puterile vitale ale unei națiuni, Maiorescu a pus în dezbatere viitorul României sub aspect cultural, măsura în care poporul român mai are destulă putere primitivă pentru a-și onora misiunea culturală, asemenea popoarelor occidentale.

Cu acest gând, în anul 1872, dă publicității studiul *Direcția nouă în poezia și proza română*. Poziția criticului, în general, în textul acestui studiu, dar și cu referire la Eminescu este indubitabilă: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihail Eminescu. De la d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în Convorbiri literare, care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbajului (semnul celor aleși), o concepție înaltă și, pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri), iubirea și înțelegerea artei antice”⁶

Reamintesc faptul că este încă relativ dificil de explicat cum a fost posibil ca două mari personalități, precum Titu Maiorescu și Mihai Eminescu, să apară în spațiul cultural românesc, la distanță de numai zece ani. În acest sens, întrebându-se dacă întâlnirea lor este întâmplătoare, cercetătorul clujean Liviu Rusu, într-o conferință ținută la Radio București, în ziua de luni 6 octombrie 1975, răspunde: „Nu, o zodie norocoasă i-a adus împreună. Inima și sufletul neamului au fost la mijloc. Ca un făcut, amândoi se formaseră mai întâi la Viena, unul din marile centre ale Europei. Amândoi și-au continuat apoi studiile la Berlin, alt mare centru, absorbând cu nesațiu cuceririle

⁶ Titu Maiorescu, *Direcția nouă în poezia și proza română*, în volumul *Critice*, Editura Minerva, București, 1983, p. 138-139.

culturii moderne”. Și, mai departe, Liviu Rusu constată că deși aveau temperamente profund deosebite, cele două genii aveau și trăsături fundamentale comune, respectiv „o nestrămutată dragoste de adevăr, cea mai adâncă dragoste de neam și o neclintită străduință spre mai bine. Maiorescu încă de la vârsta de 16 ani reproșa literaturii române lipsa de spirit critic, iar societății românești superficialitatea, lipsa de soliditate. Eminescu stigmatizează și el de la început literatura prezentului făcând apel la pilda predecesorilor și la fel detestă și el societatea vremii căutând exemple de virtuți la strămoși. Dar se mai întâlneau, deși temperamente profund deosebite, în privința unei trăsături care marchează rolul lor providențial în spiritualitatea noastră: criticul dârz avea în același timp o adâncă sensibilitate pentru tot ce este poezie, era un *receptor* de poezie cum nu s-a mai pomenit la noi; Eminescu la rândul său, cu cea mai adâncă sensibilitate, era *creator* de poezie cum nu s-a mai pomenit la noi. *Sensibilitatea creatoare* a unuia și *sensibilitatea receptoare* a celuilalt se vor întâlni, se vor uni și vor trasa împreună linia evoluției poeziei românești”⁷.

La această îndreptățită observație, făcută de Liviu Rusu, mai trebuie adăugată și ideea că liantul fundamental, care i-a apropiat pe Maiorescu și Eminescu, pe lângă sensibilitate, a fost vocația lor filosofică de înaltă clasă. Fără o asemenea deschidere și fără o clară viziune eforturile lor nu se puteau conjuga. Așa se explică faptul că, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături de poezie, filosofia românească primește un autentic impuls. Cei care în această vreme vor contribui enorm la conștientizarea și conturarea particularităților spirituale ale poporului nostru, au fost Titu Maiorescu și Mihai Eminescu. Ei vor fi cei care vor da seama de felul cum avea să se articuleze cultura română modernă, inclusiv în ce privește raporturile, din interiorul acestei culturi, între filozofie și știință (rațiune, pe de o parte (cu precădere Maiorescu), precum

⁷ Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, pp. 404-405).

și între filozofie și literatură (trăire, lirism), pe de altă parte (cu precădere Eminescu). Aceste două perspective, asigură conținutul culturii noastre, în continuă devenire.

Concret, întâlnirea celor doi cărturari români s-a produs în 1870. Mai întâi indirect. În amintirile sale, Iacob Negruzzi ne edifică: „Pe la sfârșitul lunii februarie sau începutul lunii martie 1870, mă întorceam într-o seară acasă de la o adunare... Aruncând ochii din întâmplare asupra mesei mele de lucru, văzui o scrisoare nedeschisă pe care nu o băgasem în samă. Era adresată «Redactorului *Convorbirilor literare*» și scrisă cu litere mici și fine ca de o mână de femeie. Mi-am zis că trebuie să fie de la una din numeroasele poete tinere din provincie, care voiau să li se tipărească versurile în revista noastră. Deschizând plicul găsii o scrisoare împreună cu o poezie intitulată *Venere și Madona*, amândouă iscălite *M. Eminescu*. Numele Eminescu nu avea aparența a fi real, ci îmi păru împrumutat de vreun autor sficios ce nu vrea să se dea pe față. Deprins cu pacheturi întregi de versuri și proză ce-mi veneau zilnic, mă pusei să citesc cu indiferență *Venere și Madona*, dar de la a treia strofă care începea cu versurile: «Rafael pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,/ Suflet îmbătat de raze și d-eterne primăveri...» interesul mi se deșteaptă și merse crescând până la sfârșit. Foarte impresionat am cetit poesia de mai multe ori în șir, iar a doua zi des-de-dimineată m-am dus la Maiorescu cu manuscriptul în mână. «În sfârșit am dat de un poet», i-am strigat intrând în odaie și arătându-i hârtia. «Ai primit ceva bun? Răspunse Maiorescu, să vedem!». El luă poesia și o ceti, apoi o ceti și a doua oară și zise: «Ai dreptate, aici pare a fi un talent adevărat. Cine este acest Eminescu?» «Nu știu, poesia e trimisă din Viena» «Foarte interesant, zice încă o dată Maiorescu, lasă manuscriptul la mine». Peste câteva zile, fiind adunarea «Junimii», și Maiorescu cetindu-ne versurile *Venere și Madona* toți și mai ales Pogor au fost încântați de acest poet necunoscut⁸

⁸ Iacob Negruzzi, *Amintiri din «Junimea»*, Editura Minerva, București, 1970, p. 212-213.

Poezia *Venere și Madonă* a apărut în revista „Convorbiri literare”, în 15 aprilie 1870. Iar în 22 aprilie, din același an, apare, pentru prima oară, numele lui Eminescu în „Însemnările zilnice” făcute de Maiorescu. În studiul *Direcția nouă în poezia și proza română*, cu privire la *Venere și Madonă*, Maiorescu face următoarele observații critice: „*Venere și Madonă* cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venera antică și apoi (de Rafael) în Madona. Tot așa, poetul asupra unei fețe «pală de o bolnavă beție» aruncă «vălul alb de poezie» și o divinizează. Însă Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, și strofa «O, cum Rafael creat-a,» prin care poetul rezumă încă o dată compararea, nu o lămurește mai bine, ci slăbește poesia prin repetiție. Originală și așină de efect, însă pare calculată (*recherchée*, cum ar zice francezii) este tranziția «Plângi, copilă?...»⁹»

Cea de-a doua poezie trimisă de Eminescu la „Convorbiri literare”, *Epigonii*, este publicată, pe prima pagină a revistei, în 15 august 1870. Poezia a fost expediată prin poștă, de la Viena, tot către Iacob Negruzzi, însoțită de o nouă scrisoare, în care Eminescu se explică, intuind părerile junimiștilor referitoare la poemă: „Dacă în *Epigonii* veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan, Eliade, acelea nu sunt pentru meritul intern al lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, necunoscută cu care lucrau ei. Noi, cei mai noi, cunoaștem starea noastră, suntem trezi de suflarea secolului, și de aceea avem atâta cauză de-a ne descuragia. Nimic – decât culmile strălucite, nimic – decât conștiința sigură că nu le vom ajunge niciodată. Și să nu fim sceptici?... Ideea fundamentală e comparațiunea dintre lucrarea încrezută și naivă a predecesorilor noștri și lucrarea noastră trezită, dar rece. Prin operele liricilor români tineri se manifestă acel aer bolnav, deși

⁹ Titu Maiorescu, *Direcția nouă în poezia și proza română*, în volumul *Critice*, Editura Minerva, București, 1983, p. 140-141.

dulce, pe care germanii îl numeau Weltschmerz... Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantomele sale; îndată ce scriau, conștiința vede că imaginile nu sunt decât un joc, atunci, după părerea mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni. Comparațiunea din poezia mea cade în defavoarea generației noi, și cred eu-drept¹⁰. Intuiția lui Eminescu își probează justetea, întrucât Maiorescu, în studiul *Direcția nouă în poezia și proza română*, referindu-se la *Epigonii*, notează critic astfel: „*Epigonii* cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalță peste măsură poezii mai vechi, și lauda ditirambică a lui Țichindel, d.e., și a lui Heliade cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi”¹¹.

La 1 martie 1871 Eminescu dă publicității, în „Convorbiri literare”, poezia *Mortua est!*, Despre aceasta, în studiul amintit, Titu Maiorescu scrie: „Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simțit în precizia limbajului și în ușurința versificării... Dar și aici, ca și în celelalte, sunt greșeli ce trebuie neapărat îndreptate... Abuz de cuvântul *pală*, care poate n-ar trebui uzat deloc, uneori gândiri și expresii prea obișnuite, multe rime rele”¹².

Se pare că prima întâlnire directă, personală, dintre Titu Maiorescu și Mihai Eminescu s-a produs la Botoșani, în iunie 1871. Cu privire la relația lor ulterioară părerile sunt împărțite. Pe de o parte, unii critici consideră chestiunea definitiv închisă. Pe de altă parte, alții se grăbesc să o repună în discuție.

După verdictul critic curajos din *Direcția nouă în poezia și proza română*, Maiorescu a supravegheat evoluția progresivă a creației eminesciene în paginile revistei „Convorbiri literare”. Exemplară,

¹⁰ E. I. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. I, pp. 311-312, București, 1931, Institutul de Arte Grafice “Bucovina”.

¹¹ Titu Maiorescu, *Direcția nouă în poezia și proza română*, în volumul *Critice*, Editura Minerva, București, 1983, p. 141.

¹² *Idem*, p. 141.

sub aspect atitudinal, este insistența cu care Maiorescu propune recitirea poemei *Lucaefărul*, în adunările „Junimii”, cele mai multe ținute în casa criticului. După cum exemplară este și grija cu care se preocupă pentru publicarea volumului de poeme, după îmbolnăvirea lui Eminescu. În scurta prefață a acestui volum, scrisă în decembrie 1883, Titu Maiorescu scrie: „Colecția de față cuprinde toate poeziile lui Eminescu publicate în «Convorbiri literare» de vre-o doisprezece ani încoace, precum și cele aflate până acum numai în manuscris pe la unele persoane particulare”¹³. Mai departe, încercând parcă să se disculpe, Maiorescu recunoaște că structura volumului a fost gândită în lipsa poetului, absent din țară, astfel că Eminescu nu a revăzut textul final al poemelor cuprinse în volum. „Poesiile, așa cum se prezintă în paginile următoare, nu sunt dar revăzute de Eminescu și sunt prin urmare lipsite de îndreptările ce avea de gând să le facă, cel puțin la cele vechi (*Venere și Madonă, Mortua est, Egiptul, Noaptea, Ânger de pază, Împărat și proletar, Rugăciunea unui Dac, Ânger și Demon*)”¹⁴. Dar Maiorescu încearcă și o justificare a acestei inițiative, scriind în încheierea aceleiași prefețe: „Dacă totuși am publicat și aceste poezii, împreună cu celelalte, așa cum se găesc, am făcut-o dintr-un simțimânt de datorie literară. Trebuiau să devie mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar și cele începătoare, a le unui autor, care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adâncă sa simțire și cele mai înalte gânduri într-o frumuseță de forme, sub al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață”¹⁵.

Lectura acestui text, scris în decembrie 1883, la aproximativ doar șase luni de la îmbolnăvirea poetului, arată că Maiorescu nu mai credea în însănătoșirea lui Eminescu. El vorbește deja la trecut afirmând că autorul „a fost înzestrat”. Iar lectura volumului

¹³ Titu Maiorescu, *Prefața editorului*, în volumul *Poesii de Mihail Eminescu*, Editura Librăriei Socecu & Comp. – București, 1884, p. V.

¹⁴ Titu Maiorescu, *Idem*, p. V.

¹⁵ Titu Maiorescu, *Idem*, p. V-VI.